

Barbara Mikołajczyk
prof. dr hab.
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: barbara.mikolajczyk@us.edu.pl
ORCID: 0000-0003-1584-2596

Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami a idea traktatu o prawach osób starszych – wrogowie czy sojusznicy?*

Streszczenie

Głównym celem artykułu było udowodnienie, że Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami z 2006 roku nie jest wystarczającym narzędziem ochrony wszystkich osób starszych, ponieważ nie uwzględnia specyfiki ageizmu oraz dyskryminacji ze względu na wiek starszy. Nie reguluje takich kwestii jak przemoc, zaniedbanie i wykorzystywanie osób starszych, ich wykluczenie cyfrowe, uczenie się przez całe życie, przygotowanie do starości, kształtowanie przyjaznego środowiska dla starzenia się czy też solidarność międzypokoleniowa.

Aby udowodnić powyższe założenie, autorka porównała czynniki, które doprowadziły do uchwalenia Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami z inicjatywą na rzecz przyjęcia globalnej konwencji o prawach osób starszych. Ponadto przeanalizowała przepisy traktatu z 2006 roku, wskazując na te, które mogą być wykorzystane jako wzorzec dla przyszłej konwencji o prawach osób starszych. Jednocześnie wskazała na obszary niechronione przez Konwencję o prawach osób z niepełnosprawnościami, a niezwykle istotne dla osób starszych.

* Tekst przygotowany w ramach projektu Społeczna i cyfrowa inkluzja osób starszych jako specjalne zadanie dla organizacji pozarządowych. Perspektywa międzynarodowego prawa praw człowieka 2018/31/B/HS5/00435, finansowany przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu „OPUS 16”.

Przeprowadzona analiza doprowadziła autorkę do przyjęcia, że Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami powinna posłużyć za model pozwalający na zmianę paradygmatu osoby starszej i starości. Dzięki podejściu bazującemu na prawach człowieka, podobnie jak osoby z niepełnosprawnościami, osoby starsze zaczęłyby być postrzegane nie jako biorcy pomocy, głównie medycznej, lecz jako pełnoprawni członkowie społeczeństwa. Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami nie powinna zatem osłabiać motywacji przyjęcia nowej konwencji, lecz być uznana za jej przewodniczkę.

Słowa kluczowe: prawa osób starszych, prawa osób z niepełnosprawnościami, Open-Ended Working Group on Ageing, prawa człowieka

Wprowadzenie

Powszechna deklaracja praw człowieka (PDPC) przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1948 roku i późniejsze traktaty praw człowieka z założenia mają chronić wszystkie istoty ludzkie. Artykuł 2 PDPC stanowi, że każda osoba ma niezbywalne prawa i wolności człowieka „bez względu na jakiegokolwiek różnice, takie jak rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie lub inny status”¹. Ten katalog przesłanek niedyskryminacji został utrzymany w przyjętych w 1966 roku Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP)² oraz w Międzynarodowym pakcie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (MPPGSiK)³. Łatwo zatem zauważyć, że w aktach tworzących fundament międzynarodowego prawa praw człowieka nie znalazły się przesłanki zakazujące dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność oraz wiek.

O ile takie grupy wrażliwe, jak kobiety, dzieci, członkowie mniejszości narodowych lub etnicznych, migranci, uchodźcy, doczekali się „swoich” traktatów, chroniących na poziomie światowym lub regionalnym ich praw człowieka, o tyle osoby niepełnosprawne i starsze przez dziesięciolecia pozostawały niewidzialne dla „twardego” międzynarodowego prawa praw człowieka⁴.

1 Powszechna deklaracja praw człowieka, UN General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, 217 A, (III) A/RES/217(III)[A], polski tekst Deklaracji: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> (dostęp 20.01.2022).

2 Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz.167.

3 Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz.169.

4 G. Quinn, T. Degener, *The current use and future potential of United Nations human rights instruments in the context of disability*, United Nations New York and Geneva 2002, s. 19–26; Human

Szczątkowe regulacje, które szczególnie dotyczą obu kategorii osób, znalazły się w postanowieniach dotyczących prawa do poziomu życia i zdrowia, np. w art. 25 ust. 1. PDPC, który stanowi o prawie do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, podeszłego wieku lub utraty środków utrzymania w następstwie okoliczności niezależnych od niego. Innym przykładem jest art. 9 MPPGSiK, w którym państwa „uznają prawo każdego do zabezpieczenia społecznego, włączając w to ubezpieczenia społeczne”. Warto tu także wskazać Konwencję nr 128 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącą świadczeń w razie inwalidztwa, na starość i w razie śmierci żywiciela rodziny⁵. Łatwo zauważyć, że łączy ona starość z inwalidztwem, a takie ujęcie przez dziesięciolecia budowało wizerunek osoby starszej w społeczności międzynarodowej, zazwyczaj jako niepełnej lub co najmniej niedołączonej i biorcy przeróżnych świadczeń.

Jednocześnie przez dekady prawo międzynarodowe nie dawało państwom jasnego sygnału, jak chronić niepełnosprawnych i starszych. „Rozmycie” osób starszych i osób z niepełnosprawnościami wśród takich pojęć jak „wszyscy”, „każdy”, „każda osoba”, „nikt” itd. spowodowało znaczące luki w ochronie ich praw człowieka. Z tego względu na forum międzynarodowym zostały podjęte działania zmierzające do „uwidocznienia” obu tych kategorii osób. Mobilizacja w odniesieniu do każdej z nich nastąpiła jednak w różnym czasie i spotkała się z różnym odbiorem społeczności międzynarodowej.

Droga do sukcesu – Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami⁶

Od początku lat 70. XX wieku zauważalny jest powolny wzrost zainteresowania prawami osób z niepełnosprawnościami na forum międzynarodowym. ONZ ogłosiła 1981 rok Międzynarodowym Rokiem Osób Niepełnosprawnych⁷, lata 1983–1992 Międzynarodową Dekadą Osób Niepełnosprawnych oraz przyjęła Światowy Pro-

Rights Council Advisory Committee, *Working Paper prepared by Mrs Chinsung Chung*, 4 December 2009, A/HRC/AC/4/CRP.1, s. 19.

5 International Labour Organization, *Invalidity, Old-Age and Survivors' Benefits Convention* C128, 1967.

6 Tytuł konwencji: *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, (2515 UNTS 3) został przetłumaczony jako „Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych” (Dz.U. z 2012 r., poz. 116), co niestety pociąga za sobą skutki w postaci formalnego, a nie materialnego pojmowania niepełnosprawności.

7 United Nations General Assembly, *International Year of Disabled Persons*, 8 December 1981, A/RES/36/77, www.refworld.org/docid/3b00f23018.html (dostęp 20.01.2022).

gram Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych, który miał zachęcić państwa do tworzenia krajowych programów promujących równość osób niepełnosprawnych⁸.

W tym czasie również ruchy społeczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami zaczęły domagać się zmiany podejścia do niepełnosprawności, w tym zapewnienia środków na wsparcie tej kategorii osób, w celu zapobiegania ich segregacji i izolacji w instytucjach. Promowano społeczne podejście do osób z niepełnosprawnościami, którego założeniem jest aktywny udział tych osób w życiu społeczeństwa. Fizyczne i psychiczne upośledzenie natomiast zaczęto uznawać za jeszcze jeden przejaw różnorodności ludzkości⁹.

Dzięki kampaniom organizacji społeczeństwa obywatelskiego zaczęto zmieniać prawo krajowe. Na przykład w USA uchwalono Americans with Disabilities Act (ADA), zakazujący dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i wpisujący się w społeczne podejście do niepełnosprawności¹⁰. Co ważniejsze, ustawa ta zadziałała w praktyce, gdy Sąd Najwyższy USA w 1999 roku uznał, że osoby z niepełnosprawnością mają prawo do otrzymywania funduszy państwowych wspierających ich życie w społeczności, a nie tylko w ośrodkach stacjonarnych¹¹. W tym też roku na forum Organizacji Państw Amerykańskich została przyjęta Międzyamerykańska konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji osób z niepełnosprawnością, której przyjęcie przetarło drogę do działań na forum globalnym¹².

Te wydarzenia oraz konsolidacja organizacji społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza w ramach Global Disability Initiative oraz European Disability Forum, skupiających osoby z niepełnosprawnościami lub organizacje działające na ich rzecz, pozwoliły przekonać państwa do idei powszechnego traktatu o prawach osób z niepełnosprawnościami. Negocjacje dotyczące traktatu rozpoczęły się w 2001 roku, a ich liderem był Meksyk i państwa Ameryki Łacińskiej. W 2001 roku Zgromadzenie Ogólne NZ przyjęło rezolucję zakładającą rozważenie opracowania

8 United Nations General Assembly, *United Nations Decade of Disabled Persons*, 23 November 1984, A/RES/39/26.

9 K. Schulmann, S. Ilinca, R. Rodrigues, D. Pateisky, *From Disability Rights towards a Rights-based Approach to Long-term Care in Europe*, European Centre for Social Welfare Policy and Research, Vienna 2017, s. 16–17.

10 *Americans with Disabilities Act of 1990*, US Department of Justice, www.ada.gov/2010_regs.htm (dostęp 20.01.2022).

11 K. Schulmann, S. Ilinca, R. Rodrigues, D. Pateisky, op. cit., s. 15.

12 Organization of American States (OAS), *Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Persons with Disabilities*, 7 June 1999, AG/RES. 1608 (XXIX-O/99).

konwencji i powołującą komitet *ad hoc*. Rok później została powołana grupa robocza¹³. Prace nad traktatem znacznie przyspieszyły po raporcie Gerarda Quinna i Theresii Degener z 2002 roku przedstawionym na forum ONZ, który wyraźnie wskazał na luki w ochronie praw człowieka osób z niepełnosprawnościami¹⁴. Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami (KPON) została przyjęta w 2006 roku. Obecnie jej stronami są 183 państwa i Unia Europejska¹⁵.

Poszanowanie godności i indywidualnej autonomii jest naczelną zasadą Konwencji. Pozostałe to: zasada niedyskryminacji, pełnego i efektywnego uczestnictwa w życiu społecznym i integracji społecznej, poszanowania dla odmienności oraz akceptacji osób niepełnosprawnych jako mających wkład w różnorodność rodziny ludzkiej i w człowieczeństwo, równych szans, dostępności, równości pomiędzy kobietami i mężczyznami oraz poszanowania dla rozwijającego się potencjału dzieci niepełnosprawnych i ich prawa do zachowania swojej tożsamości (art. 3). Główny koncept Konwencji opiera się na założeniu, że osoba z niepełnosprawnością nie korzysta z jej praw człowieka nie dlatego, że jest dotknięta jakimś upośledzeniem, lecz dlatego, że nie wyeliminowano w jej przypadku różnego rodzaju barier. W związku z tym obowiązkiem państw jest we wszelki możliwy sposób identyfikowanie i eliminowanie przeszkód w korzystaniu przez osoby z niepełnosprawnościami z ich praw człowieka (art. 4), co w zasadniczy sposób może podnieść jakość życia niepełnosprawnych, ułatwiając im uczestnictwo w życiu publicznym oraz dostęp do dóbr i usług. W tym celu Konwencja wprowadza pojęcia „racjonalnego usprawnienia” oraz „uniwersalnego projektowania”¹⁶.

KPON zmienia paradygmat osoby z niepełnosprawnością, uwzględniając odejście od postrzegania jej wyłącznie przez pryzmat „medyczny” i koncentruje się na organizacji społeczeństwa. Łączy ponadto prawa obywatelskie i polityczne z prawami społecznymi, kulturalnymi i ekonomicznymi. Jest znakomitym przykładem

13 A. Herro, *The Pre-negotiations of UN Human Rights Treaties: The Case of the Convention of the Rights of the Rights of Persons with Disabilities*, „International Negotiations” 2019, vol. 24, s. 255; B. Mikołajczyk, *Qvo vadis NGO: kilka o uwag o „niepodmiotowości” organizacji pozarządowych*, w: E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska-Małusecka, W. Staszewski (red.), *Podmiotowość prawnomiędzynarodowa i jej współczesne aspekty*, Warszawa 2020, s. 191–193.

14 G. Quinn, T. Degener, op. cit., zob. przypis 4.

15 Stan na 31 stycznia 2022, www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html.

16 Zob. także: B. Mikołajczyk, *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych jako nowy typ traktatu*, w: A. Poczobut, K. Myszone-Kostrzewa, E. Mikos-Skuza (red.), *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy*, Warszawa 2013, s. 217–234.

współzależności i przenikania tych dwóch generacji praw człowieka¹⁷. Promuje zatem holistyczne podejście do praw człowieka osób niepełnosprawnych. W jej świetle osoby z niepełnosprawnościami przestały być jedynie biorcami (np. pomocy medycznej), a uzyskały prawo do kształtowania dotyczącej ich polityki i podejmowania decyzji we własnym imieniu. Artykuł 33 ust. 3 KPON stanowi, że „społeczeństwo obywatelskie, a w szczególności osoby niepełnosprawne i reprezentujące je organizacje, powinny być zaangażowane i w pełni uczestniczyć w procesie monitorowania”. Konwencja odnosi się także do osób „podwójnie wrażliwych” – kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami (art. 6 i 7). Osoby starsze z niepełnosprawnością nie zostały jednak wymienione *expressis verbis*. Tylko w kontekście dostępu do wymiaru sprawiedliwości mowa o dostosowaniach odpowiednich do wieku (art. 13).

Ku konwencji o prawach osób starszych

Problematyka starzenia się człowieka i praw osób starszych pojawiła się bardzo wcześnie na forum międzynarodowym. Argentyński projekt rezolucji w sprawie Deklaracji o prawach w starszym wieku (*Draft Resolution on a Declaration of old Age Rights*)¹⁸ poprzedził nawet przyjęcie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w 1948 roku. W projekcie zadeklarowano takie prawa jak prawo do pomocy, mieszkania, zdrowia fizycznego i psychicznego, odpowiedniego pożywienia i ubrania, prawo do praktyk religijnych, wypoczynku i pracy. Inicjatywa ta zakończyła się jednak fiaskiem i do końca lat sześćdziesiątych XX wieku temat praw osób starszych nie był obecny na forum ONZ. W latach siedemdziesiątych różne inicjatywy społeczne zaowocowały wezwaniem państw do przyjęcia określonej polityki wobec osób starszych. Kwestia starzenia się była obecna m.in. podczas Światowej Konferencji Ludnościowej w 1974 roku i została włączona do Światowej Akcji Ludnościowej¹⁹. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych pojawiło się kilka inicjatyw promujących widzialność osób starszych na forum międzynarodowym, m.in. Kongres USA wezwał społeczność międzynarodową do zwiększenia światowego zainteresowania opinii publicznej sytuacją osób starszych i starzeniem się

17 A. Broderick, *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the European Convention on Human Rights: a Tale of Two Halves or a Potentially Unified Vision of Human Rights?*, „Cambridge International Law Journal” 2018, vol. 7, no. 2, s. 199–224.

18 I. Doron, K. Mewhinney (eds.), *The Rights of Older Persons: Collection of International Documents*, Association for the Planning and Development of Services for the Aged in Israel, 2007, <https://ifa.ngo/publication/rights-of-older-people/the-rights-of-older-persons-a-collection-of-international-documents> (dostęp 22.01.2022).

19 Ibidem, s. 27.

całych społeczeństw. Opracowano wtedy pierwsze raporty na ten temat i zorganizowano konferencje regionalne, a także na forum ONZ²⁰. Działania te zaowocowały zwołaniem w 1982 roku Światowego Zgromadzenia i przyjęciem w Wiedniu Międzynarodowego planu działania na rzecz starzenia się²¹. Plan wiedeński był przełomowym dokumentem, który otworzył nową erę w uwidacznianiu starzenia się społeczeństwa i osób starszych na forum międzynarodowym. Kolejnym kamieniem milowym, dzięki któremu osoby starsze i ich prawa człowieka stały się bardziej widoczne na arenie międzynarodowej, była rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 49/91 zawierająca „Zasady dla osób starszych” – *United Nations Principles for Older Persons* w zakresie niezależności, uczestnictwa, opieki, samorealizacji i godności²². Głównym przesłaniem MIPAA jest *building society for all ages*. Plan koncentruje się na rozwoju osób starszych, ich zdrowiu i dobrobycie oraz tworzeniu sprzyjającego im środowiska. Wprowadza też systematyczny przegląd implementacji jego założeń realizacji, co odróżnia go od innych planów i deklaracji. Procesowi madryckiemu towarzyszą inicjatywy regionalne, przede wszystkim podejmowane pod auspicjami regionalnych komisji ekonomicznych ONZ oraz w ramach międzyrządowych organizacji regionalnych. Mimo niekwestionowanych wartości MIPAA mechanizm ten nie opiera się na twardych przepisach prawa, więc jego moc sprawcza jest ograniczona. Niedostatek ten został podkreślony w przełomowym raporcie Komitetu Doradczego Rady Praw Człowieka (tzw. Raport Chung)²³. W 2012 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ zleciło OEWGA opracowanie projektu traktatu chroniącego prawa i godność osób starszych. Głosowanie w tej sprawie ujawniło jednak, że idea traktatu nie jest popularna wśród państw, zwłaszcza tzw. Globalnej Północy. Za przyjęciem rezolucji opowiedziały się 54 państwa, cztery były przeciw (USA, Kanada, Izrael, Seszele i Sudan Południowy), a aż 118 wstrzymało się od głosu. Wśród wstrzymujących się były wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej²⁴. Ta rezolucja Rady Praw Człowieka wprowadziła zupełnie nową jakość do prac nad nowym traktatem o prawach człowieka osób starszych, a działalność obydwu dotychczas powołanych Niezależnych Ekspertek,

20 M. Schechter, *United Nations Global Conferences*, 1st ed., Routledge 2005, s. 89.

21 *Vienna International Plan of Action on Ageing*, Vienna 26 July – 6 August 1982, www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/Resources/VIPEE-English.pdf. (dostęp 22.01.2022).

22 *Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing*, 2002 The Second World Assembly on Ageing, 8–12 April 2002, A/CONF.197/9.

23 United Nations General Assembly, *Follow-up to the Second World Assembly on Ageing*, 2010 A/RES/65/182.

24 Human Rights Council, Resolution 24/20, *The Human Rights of Older Persons*, 2013, A/HRC/RES/24/20.

Rosy Kornfeld-Matte oraz Claudii Mahler, przyczyniła się znacznie do podniesienia świadomości o prawach osób starszych wśród społeczności międzynarodowej. Na forum OEWGA, zwłaszcza od 2015 roku, bardzo aktywne są organizacje pozarządowe, które połączyły siły w ramach Global Alliance on the Right of Older Persons (GAROP). Celem tej konsolidacji było wypracowanie wspólnej strategii i przekonanie państw, głównie Unii Europejskiej, do idei traktatu. Choć można się obawiać, że nadal bezskutecznie²⁵, wielu rezolucji i rekomendacji Rady Europy²⁶, konsensus w zakresie przyjęcia wiążącego instrumentu nie został osiągnięty. Można uznać, że po dwunastu latach od powołania OEWGA, w przeciwieństwie do praw osób z niepełnosprawnościami, losy ochrony praw osób starszych potoczyły się inaczej, choć okoliczności i schemat działań na rzecz konwencji były niemal identyczne, jak w przypadku jej poprzedniczki. Andrew Byrnes i Annie Herro wskazują, że analiza dokładnie tych samych luk normatywnych w prawie międzynarodowym może prowadzić do dwóch konkurencyjnych rozwiązań – promocji konwencji lub odrzucenia idei nowego traktatu i wzmocnienia istniejącego międzynarodowego mechanizmu ochrony praw człowieka²⁷. I tutaj warto dodać, że pandemia COVID-19 jaskrawo ujawniła dyskryminację, nierówność, wykluczenie, stygmatyzację i łamanie praw człowieka osób starszych, niekoniecznie tych z jakimikolwiek niepełnosprawnościami²⁸. Kolejne argumenty dotyczą zagrożenia dla jedności i spójności prawa międzynarodowego oraz rozrostu sądownictwa międzynarodowego, w tym rozrostu organów quasi-sądowniczych, takich jak organy traktatowe praw człowieka. Przeciwnicy przyjmowania nowych traktatów wskazują również

25 Rada Unii Europejskiej, Deklaracja Rady w sprawie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (2012), Bruksela, 7 grudnia 2012 r., 16592/12 SOC 948 SAN 289.

26 Organization of American States, *Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons* of 15 June 2015, OAS, A-70, African Union, *Protocol to the African Charter on Human And Peoples' Rights on the Rights of Older Persons in Africa* of 31 January 2016, Addis Ababa.

27 A. Stuckelberger, D. Abrams, P. Chastonay, 'Age Discrimination as a Source of Exclusion in Europe: the Need for a Human Rights Plan for Older Persons', w: T. Scharf, N. Keating, (red.), *From Exclusion to Inclusion in Old Age*, Bristol 2012, s. 132; P. Harpur, *Old Age Is Not Just Impairment: The CRPD and the Need for a Convention on Older Persons*, „University of Pennsylvania Journal of International Law” 2016, vol. 37, nr. 3, s. 1032; *Update to the 2012 Analytical Outcome Study on the Normative Standards in International Human Rights Law in Relation to Older Persons*, Working paper, Office of the High Commissioner for Human Rights March 2021, <https://social.un.org/ageing-working-group/eleventhsession.shtml>; *World Health Organization Global Report on Ageism*, Geneva 18 March 2021, www.who.int/teams/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/combating-ageism/global-report-on-ageism (dostęp 25.01.2022).

28 A. Herro, *The human rights of older persons: the politics and substance of the UN Open-Ended Working Group on Ageing*, „Australian Journal of Human Rights” 2017, vol. 23, nr 1, s. 101.

na „nadprodukcję” instrumentów ochrony praw człowieka i zauważają, że społeczność międzynarodowa nadal nie wypełnia swoich zobowiązań wynikających z już obowiązujących traktatów²⁹. Zresztą same osoby starsze z niepełnosprawnościami funkcjonalnymi zazwyczaj nie identyfikują się jako „niepełnosprawne”, ani też nie chcą być za takie uważane przez innych. Podobnie aktywiści działający na rzecz niepełnosprawności zazwyczaj trzymają się z daleka od lobbowania wyłącznie na rzecz starszych osób z niepełnosprawnościami, aby nie wzmacniać ageistycznych postaw, opartych na przekonaniach, że starsi członkowie społeczeństwa nie są już produktywni, są nieelastyczni, mają lub wkrótce będą mieli zmniejszone zdolności umysłowe i fizyczne³⁰. KPON jest także nieskuteczna w relacjach ageizmu z innymi „izmami”, a zwłaszcza seksizmem i dyskryminacją ze względu na płeć. Konwencja nie dotyczy ponadto kwestii specyfiki przemocy, zaniedbania i wykorzystywania osób starszych (zjawiska *elder abuse*), a także takich sfer jak wykluczenie cyfrowe w społeczeństwie informacyjnym³¹. To właśnie podejście powinno być przede wszystkim wzorem dla nowej konwencji.

Wnioski

Niewidzialne przez dekady dla prawa międzynarodowego osoby z niepełnosprawnościami i osoby starsze są dziś obecne na forach międzynarodowych m.in. dzięki ponadnarodowym kampaniom społecznym organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Losy ochrony obydwu tych kategorii osób szczególnie podatnych na łamanie ich praw człowieka są jednak różne. O ile osoby z niepełnosprawnościami doczekały się „własnego” traktatu, o tyle globalna społeczność międzynarodowa jeszcze nie jest gotowa na przyjęcie konwencji o prawach osób starszych. Nie można oczywiście pomijać tego, że w związku z wydłużaniem się życia, także osób z niepełnosprawnościami, problemy obu tych kategorii osób będą się coraz częściej łączyły. Tłumaczenie niechęci przyjęcia nowego traktatu istnieniem innych aktów praw człowieka, w tym Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami, jest jednak błędne. KPON nie jest w stanie oddziaływać na państwa w zakresie przeciwdziałania wszechobecnej i wielowątkowej dyskryminacji osób starszych na świecie, począwszy od oskarżania ich o czary w niektórych społecznościach w Afryce³², aż

29 P. Harpur, op. cit., s. 1051.

30 *World Health Organization Global Report...*, s. 5.

31 B. Lewis, K. Purser, K. Mackie, *The Human Rights of Older Persons*, Singapore 2020, s. 67 i n.

32 M.R. Hack, *Mandatory Retirement Age(s) in Germany*, „European Commission, European Equality Law Review” 2017, nr 2, s. 1–15.

do ograniczenia wpływu osób, w tym profesorów, po ukończeniu przez nich sześćdziesiątego siódmego roku życia na losy polskich uczelni³³. Jest oczywiste, że przyjęcie konwencji nie zagwarantuje, iż państwa będą wypełniały wynikające z niej obowiązki, ale z pewnością przyczyni się do zmiany paradygmatu „osoby starszej”, „starości”. Podobnie jak osoba z niepełnosprawnością dzięki „swojej” Konwencji przeistacza się z „klienta” pomocy społecznej w posiadacza pełni praw człowieka, tak osoba starsza dzięki ogólnowiświatowemu traktatowi ma szansę na bycie postrzeżoną jako pełnoprawny członek/członkini społeczeństwa, a nie osoba, której prawa wraz z wiekiem maleją. Tak zatem, odnosząc się do tytułowego pytania, Konwencję o prawach osób z niepełnosprawnościami należy uznać nie za przeszkodę, lecz przewodnika dla nowej konwencji.

Bibliografia

- Baxi U., *Too Many, or Too Few, Human Rights*, „Human Rights Law Review” 2001, vol. 1, nr 1.
- Broderick A., *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the European Convention on Human Rights: a Tale of Two Halves or a Potentially Unified Vision of Human Rights?*, „Cambridge International Law Journal” 2018, vol. 7, nr 2.
- Daichman L.S., *Elder Abuse in Developing Nations*, w: M.L. Johnson (red.), *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*, Cambridge 2005.
- Doron I., Mewhinney K., *The Rights of Older Persons: Collection of International Documents*, Eds. Association for the Planning and Development of Services for the Aged in Israel, 2007, <https://ifa.ngo/publication/rights-of-older-people/the-rights-of-older-persons-a-collection-of-international-documents>.
- Hack M.R., *Mandatory Retirement Age(s) in Germany*, „European Commission, European Equality Law Review” 2017, nr 2.
- Harpur P., *Old Age Is Not Just Impairment: The CRPD and the Need for a Convention on Older Persons*, „University of Pennsylvania Journal of International Law” 2016, vol. 37, nr 3.
- HelpAge International, *Older people in Kenya must be protected from witchcraft accusations*, 22 October 2021, www.helpage.org/newsroom/latest-news/older-people-must-be-protected-from-witchcraft-accusations.
- Herro A., *The Human Rights of Older Persons: the Politics and Substance of the UN Open-Ended Working Group on Ageing*, „Australian Journal of Human Rights” 2017, vol. 23, nr 1.

33 C. Martin, D. Rodriguez-Pinzon, B. Brown, *Human Rights of Older People: Universal and Regional Legal Perspectives*, Dordrecht 2015, s. 25.

- Herro A., Byrnes A., *Transcending the Framing Contests over the Human Rights of Older Persons*, Australian Year Book of International Law 2020, vol. 38.
- Herro A., *The Pre-negotiations of UN Human Rights Treaties: The Case of the Convention of the Rights of the Rights of Persons with Disabilities*, „International Negotiations” 2019, vol. 24.
- Human Rights Council Advisory Committee, *Working Paper prepared by Mrs Chinsung Chung*, 4 December 2009, A/HRC/AC/4/CRP.1.
- Lewis B., Purser K., Mackie K., *The Human Rights of Older Persons*, Singapore 2020.
- Martin C., Rodriguez-Pinzon D., Brown B., *Human Rights of Older People: Universal and Regional Legal Perspectives*, Dordrecht 2015.
- Mikołajczyk B., *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych jako nowy typ traktatu*, w: A. Poczobut, K. Myszone-Kostrzewa, E. Mikos-Skuza (red.), *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy*, Warszawa 2013.
- Mikołajczyk B., *Qvo vadis NGO: kilka o uwag o „niepodmiotowości” organizacji pozarządowych*, w: E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska-Małusecka, W. Staszewski (red.), *Podmiotowość prawnomiędzynarodowa i jej współczesne aspekty*, Warszawa 2020.
- Mikołajczyk B., *The Council of Europe’s Approach towards Ageism*, w: L. Ayalon, C. Tesch-Römer (red.), *Contemporary Perspectives on Ageism*, New York 2018.
- Quinn G. Degener T., *The current use and future potential of United Nations human rights instruments in the context of disability*, United Nations New York and Geneva 2002.
- Schechter M., *United Nations Global Conferences*, 1st ed. Routledge, 2005.
- Schulmann K., Ilinca S., Rodrigues R., Pateisky D., *From Disability Rights towards a Rights-based Approach to Long-term Care in Europe*, Vienna 2017.
- Stuckelberger A., Abrams D., Chastonay P., *Age Discrimination as a Source of Exclusion in Europe: the Need for a Human Rights Plan for Older Persons*, w: T. Scharf, N. Keating (red.), *From Exclusion to Inclusion in Old Age*, Bristol 2012.

The Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the idea of a treaty on the rights of older persons – enemies or allies?

Abstract

The main aim of this study is to prove that the Convention on the Rights of Persons with Disabilities is not an effective tool to protect all older people because it does not take into account the specificities of ageism and discrimination based on older age. It does not regulate

violence, neglect and abuse of older people, their digital exclusion, lifelong learning, preparation for old age, shaping a friendly environment for ageing or intergenerational solidarity.

To prove the above assumption, I compare factors that led to the adoption of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities with an initiative to adopt a global convention on the rights of older persons. Furthermore, I analyse the provisions of the 2006 Treaty, pointing out those that could be used as a model for a future Convention on the Rights of Older Persons. At the same time, I identify areas not protected by the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, but extremely important for older people.

The analysis led to an assumption that the Convention on the Rights of Persons with Disabilities should serve as a model for shifting a paradigm of an older person and old age. With a human rights-based approach, like people with disabilities, older people would start to be seen not as recipients of assistance, mainly medical, but as full members of society. Thus, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities should not weaken the motivation for adopting the new convention but should be considered its guide.

Keywords: rights of older persons, rights of persons with disabilities, Open-Ended Working Group on Ageing, human rights

CYTOWANIE

Mikołajczyk B., *Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami a idea traktatu o prawach osób starszych – wrogowie czy sojusznicy?*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 3 (vol. 39), 117–128, DOI: 10.18276/ais.2022.39-07.